

DCIDOB 110.

1989, L'ANY DELS GRANS CANVIS.

Socialisme del Tercer Món.
El 1989 i les seves conseqüències.

Fred Halliday.

Socialisme del Tercer Món

El 1989 i les seves conseqüències¹

Fred Halliday Professor investigador de la Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats (ICREA) a l'Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI)

Conjuntures i conseqüències múltiples

Els esdeveniments de 1989, i els seus antecedents i conseqüències immediats, poden ser considerats, d'acord amb qualsevol criteri general, com una de les conjuntures internacionals més sorprenents i inesperades de la història moderna; comparable, per la coincidència i l'entrellaçament dels esdeveniments, amb moments anteriors tan clàssics com els de 1648, 1789, 1848 i la fi de la Primera i la Segona Guerra Mundial. En tots aquests casos, un seguit de processos entrellaçats –militars, polítics, econòmics, ideològics– va semblar que arribaven gairebé a l'uníson a un punt crític. El resultat va ser tant l'esmicolament de les formes establertes de poder estatal, combinat amb l'emergència de noves formes d'oposició política i social, com la subsegüent i sovint notablement ràpida recomposició d'un nou ordre intra i interestatal. En aquests casos, la conjuntura va marcar tant la crisi com la recreació, la culminació o el desenllaç d'un conjunt anterior de canvis com el començament d'un ordre nou, diferent, internacionalment i regionalment. En tots aquests casos, també, les conseqüències es van fer sentir arreu del món, fins i tot si, enfrontats amb uns canvis importants en els estats més poderosos, ja fossin França el 1789 o l'URSS el 1989-1991, estats i societats van reaccionar de formes sensiblement diferents. Si bé seria una exageració dir que el 1989 va afectar tots els països del món, el cas és que va transformar la política mundial de manera global, i va tenir un impacte directe almenys en una quarta part dels estats del món. La llista d'aquests estats començaria normalment amb els més de 30 que durant els anys anteriors a 1989 eren, d'una manera o al-

tra, governats per règims comunistes, prosoviètics o per unes altres formes de règims autoritaris que s'autoqualificaven de *socialistes*. El que és rellevant en el context d'aquest article és la qüestió del paper que va tenir el Tercer Món, concebut d'una manera àmplia, en el col·lapse soviètic. Per a alguns analistes, tant abans com després de 1989, aquesta dimensió tercermundista, amb la càrrega econòmica que pesava sobre l'URSS, i en particular amb els costos de la guerra a l'Afganistan, va ser el factor dominant, potser fins i tot el factor únic o determinant, que explica el col·lapse.

El col·lapse soviètic i el Tercer Món

Durant la dècada dels vuitanta, va semblar que un dels principals escenaris –si no *el* principal– de la rivalitat entre els camps estatunidenc i soviètic estava en el Tercer Món: les guerres a Nicaragua i El Salvador van ser considerades per l'Administració Reagan defenses necessàries del veïnat immediat d'Estats Units, el seu “pati del darrere”; la guerra d'Angola era part de la batalla internacional contra la influència cubana; mentre que la guerra de l'Afganistan era el mitjà per afeblir l'URSS i fer-li pagar a Moscou l'afer del Vietnam. En el cantó soviètic, la dècada va començar amb el compromís de donar suport al nucli de règims comunistes del Tercer Món (Cambodja, Cuba, Laos, Mongòlia, Vietnam), així com a alguns nous aliats africans autoritaris, notablement els règims *afrocomunistes* d'Etiòpia, Moçambic i Angola (Ottaway, 1981), i sobretot amb la defensa del règim del Partit Popular Democràtic d'Afganistan (PDPA). Des de començament dels

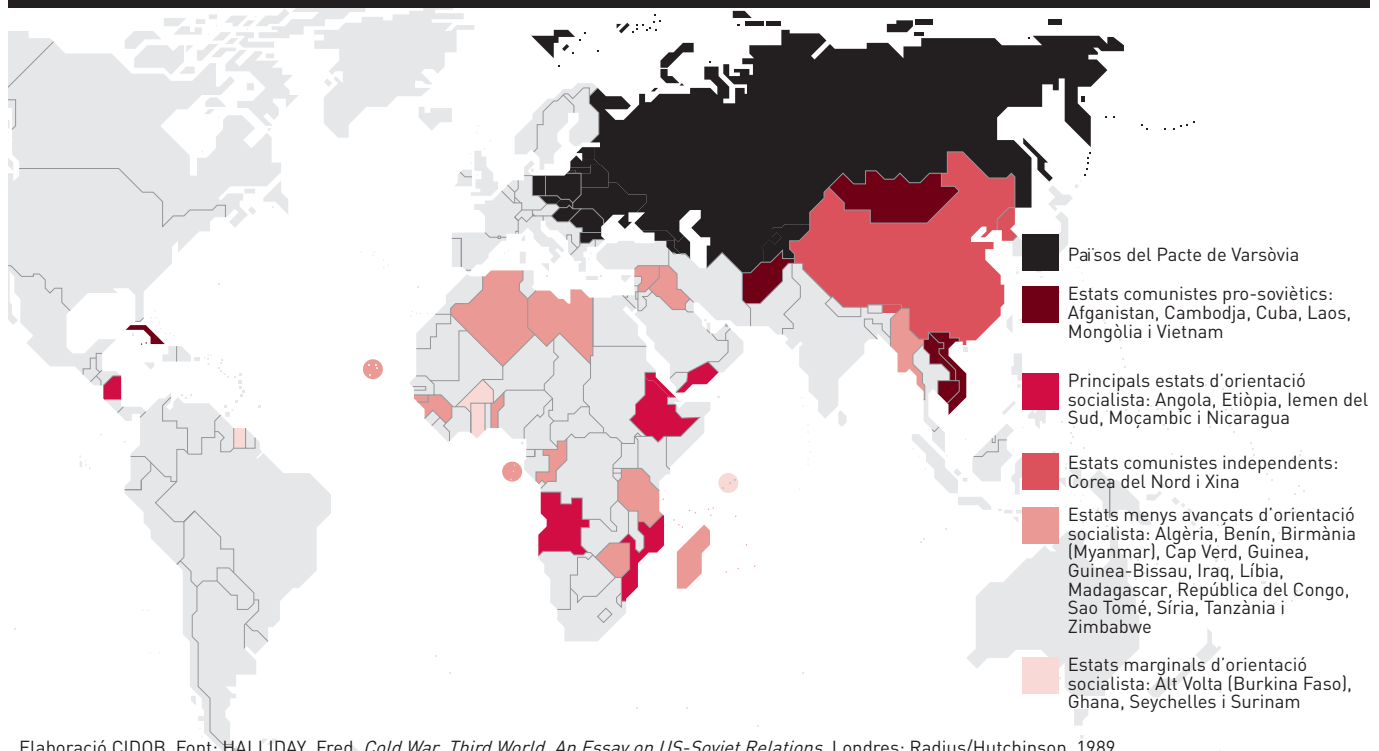
anys seixanta, però, Moscou havia perdut ja el seu aliat més important, i el país més populós del món, la Xina. A més de dividir ideològicament el comunisme amb un cisma que ja no seria mai més superat, aquest distanciament va afeblir considerablement el potencial polític, diplomàtic i –com demostraria Indoxina– militar del bloc soviètic. La *pèrdua* d'Egipte al començament del període presidencial d'Anwar el-Sadat, entre 1972 i 1976, quan Egipte havia estat l'aparador i l'aliat soviètic més important en el Tercer Món no comunista, va ser també un cop molt fort. A mitjan dècada dels vuitanta –i en particular amb l'arribada al poder de Mikhaïl Gorbtxov com a secretari general del Partit Comunista de la Unió Soviètica (PCUS) el març de 1985– es van abandonar les visions ideològiques del Tercer Món: el concepte de socialisme al Tercer Món ja no funcionava, i els costos econòmics, militars i diplomàtics que tenia per a l'URSS, sobretot amb la guerra a l'Afganistan, que el 1987 Gorbtxov va qualificar de “ferida sagnant”, eren massa elevats. Va començar a reclamar un “nou pensament” (*new thinking*) en els afers i la diplomàcia internacionals basada en la negociació, el compromís i els acords soviètico-estatunidencs. Part d'això implicava promoure allò que ell qualificava de “reconciliació nacional”, la signatura d'acords de pau i la celebració d'eleccions en estats fins aleshores dividits per la guerra, però també implicava uns altres canvis de política menys manifestos. Un d'aquests canvis era ideològic: de la mateixa manera que, al voltant de 1987, s'havia abandonat la idea segons la qual el model del socialisme a l'interior de l'URSS podia millorar-se, *accelerar-se* o el que fos, Gorbtxov i els seus assessors més propers es van apartar sobtadament de qualsevol mena de compromís amb el socialisme o amb una *orientació socialista* al Tercer Món.

1989 i el Tercer Món: Conseqüències paradoxals

Si bé els objectius declarats del “nou pensament” de Gorbtxov respecte al Tercer Món eren, en termes generals, dos –el final del conflicte i la reconciliació nacional, d'una banda, i una disminució, fins i tot la dissolució, de l'aspiració a una orientació socialista i a un socialisme del Tercer Món, de l'altra– un balanç retrospectiu fet dues dècades més tard registra un resultat molt desigual. Les conseqüències van anar des de casos en què el col·lapse de l'URSS va tenir un impacte directe molt important, passant per casos en què l'impacte va ser feble o pràcticament absent, fins a casos en què el col·lapse va provocar uns canvis que van ser almenys paradoxals i certament no els que Gorbtxov, els seus assessors o els seus interlocutors estatunidencs havien previst o desitjat. La lliçó que se'n desprèn no és només que els esdeveniments importants tenen conseqüències inesperades, sinó també que, en les anàlisis de l'abast i de l'impacte internacional global d'una conjuntura, l'habilitat dels estats i dels moviments socials per reaccionar d'una manera alternativa i contracíclica no ha de ser mai subestimada.

En termes generals l'impacte de 1989 sobre el Tercer Món pot ser vist en funció de quatre processos. El primer va ser l'impacte de la política de reconciliació nacional, una política que no només tenia a veure amb l'Afganistan, sinó amb tota una sèrie d'altres països on els aliats soviètics estaven ficats en guerres civils o en conflictes importants, entre aquests: Corea, Cambodja, Palestina, Iemen, Etiòpia, Angola, Moçambic, Namíbia, Sud-àfrica, Nicaragua, El Salvador. El resultat va ser una allau d'acords que van tenir com a conseqüència el següent: les primeres converses directes entre la República Democràtica Popular de

Sistema soviètic i aliats al Tercer Món a final de 1982

Corea i Corea del Sud; un acord de pau a Cambodja apadrinat per l'ONU; la independència i l'accés al poder de les guerrilles de l'Organització Popular de l'Àfrica del Sud-Oest (SWAPO) a Namíbia; una transició negociada a un Govern de la majoria i del Congrés Nacional Africà (CNA) a Sud-àfrica; un acord de pau a Moçambic entre les guerrilles del Frente de Libertação de Moçambique (FRELIMO) i les del Movimento Nacional da Resistência de Moçambique (RENAMO); un procés de negociació a Angola que va durar fins a la represa dels combats el 1992; un acord negociat sobre la retirada soviètica de l'Afganistan; la reunificació negociada i finalment pacífica del Iemen del Nord i el Iemen del Sud; el final de la guerra Iran-Iraq; negociacions a Madrid i després a Oslo sobre un acord de pau palestino-israelià; la independència d'Eritrea; la transició a la democràcia a Xile; acords de pau a Nicaragua, El Salvador i Guatemala.

La segona gran conseqüència dels canvis a Moscou va ser la retirada de l'ajuda soviètica, militar, econòmica i política al Tercer Món. Posteriorment, dels sis estats *comunistes* prosoviètics que hi havia l'any 1982, un, Mongòlia, va abandonar completament el sistema polític comunista i es va convertir en un Estat multipartidista. Un altre, Afganistan, va ser enderrocat per la força: el règim del PDPA a Kabul, privat de fons i de suport militar, va caure sota l'embat de les guerrilles islamistes l'abril del 1992. Tres més –Vietnam, Laos i Cambodja– van mantenir el control polític del Partit Comunista, els dos últims simulant la celebració d'unes eleccions multipartidistes i obrint els seus països a la inversió exterior i a les forces del mercat, en una tosca imitació del model xinès. Per la seva part, Cuba es va obrir a tot el capital exterior que va poder obtenir, tenint en compte l'embargament estatunidenc, però va mantenir uns controls socials ferris i un Govern unipartidista, i, després de sobreviure a les privacions del “període especial” dels anys noranta, va començar novament a créixer a partir del 2000.

Dels dos estats comunistes independents del Tercer Món, un, la Xina, s'havia passat a l'economia de mercat mantenint el control comunista, amb unes conseqüències globals enormes, imprevisibles una generació abans; mentre que Corea del Nord, més que cap altre Estat del món, manté el rígid sistema polític i econòmic comunista al vell estil, amb una petita inversió procedent de Corea del Sud. Dels estats d'orientació socialista més avançats, dos, la República Democràtica Popular del Iemen (RDPI) i Etiòpia, van ser efectivament destrossats per la força: les estructures militars i polítiques que quedaven de la RDPI, preservades a l'interior de l'original unitat confederal inter-iemenita de maig de 1990, van ser esclafades durant la guerra civil de maig-juliol de 1994; el règim militar de Haile Mariam Mengistu, conseqüència de la revolució de 1974, va caure davant d'un atac combinat dels rebels tigrés i eritreus el 1991. Per la seva banda, Moçambic i Nicaragua, també estats d'orientació socialista avançats, es van veure obligats, a causa d'una fustigació militar continuada, a establir compromisos amb els seus oponents de la dreta que gairebé van destruir el llegat polític i social del període revolucionari.

Aquests dos conjunts de conseqüències més o menys directes del 1989, relatius a les sortides negociades de la guerra i als

En les anàlisis de l'abast i de l'impacte internacional global d'una conjuntura, l'habilitat dels estats i dels moviments socials per reaccionar d'una manera alternativa i contracíclica, no ha de ser mai subestimada

canvis a l'interior dels estats comunistes i socialistes, van anar acompanyats, però, de dues altres conseqüències no tan esperades. Una va ser l'impacte del 1989 sobre la dreta al Tercer Món. Part d'això es va poder veure en una crisi de legitimitat i poder de l'Estat semblant en molts sentits a la dels estats comunistes: en haver perdut la justificació ideològica del seu prolongat monopoli del poder i, en alguns casos, como els de Namíbia, Sud-àfrica, El Salvador, Guatemala i Xile, impel·lits per Washington a negociar amb els seus oponents, i en haver-se d'enfrontar amb uns oponents socialistes i comunistes més proclius al compromís, els règims autoritaris de dretes de diversos països van acceptar la convocatòria d'eleccions lliures i el retorn a la democràcia, a Xile després de dues dècades i a Sud-àfrica després de quatre.

Amb tot, si bé aquesta resposta aparentment més acomodaticia de la dreta es va fer notar en tot un seguit de règims

estats, aquest no va ser ni molt menys el cas pel que fa als grups de l'oposició formats durant la Guerra Freda i que, de manera semblant a altres actors, s'havien quedat sense el seu principal enemic i sense orientació estratègica. Va ser com si, lliure de les pressions polítiques i ideològiques de la Guerra Freda, i sense un rival radical a l'esquerra, el radicalisme de dretes, similar en cert sentit al feixisme europeu del període posterior a la Primera Guerra Mundial i, a l'igual d'aquest, apropiant-se en bona part del vocabulari i de les pràctiques organitzatives del moviment comunista, la dreta militant, islamista a l'Orient Mitjà i xovinista hindú a l'Índia, pogués ara gaudir d'una nova llibertat d'acció i de retòrica. Els exemples més cridaners d'aquests grups van ser, evidentment, els del fonamentalisme islàmic, alguns d'aquests definits per l'activitat política, com els Germans Musulmans, i d'altres per la guerrilla armada, com Al Qai-

Bachelet a Xile, i Leonel Fernández a la República Dominicana. Simultàniament s'observen unes altres tendències, menys conformistes i conjunturalment determinades. En alguns països, uns règims populistes radicals que articulaven una visió pràcticament inalterada de la reforma social i de l'anti-imperialisme, estaven a l'ordre del dia: Hugo Chávez, elegit president de Veneçuela el 1998; Evo Morales, elegit a Bolívia, i Rafael Correa a l'Equador el 2006 van ser els capdavanters d'aquest radicalisme, que en certa mesura va fer causa comuna, políticament i econòmicament, amb règims revolucionaris ja existents, com els de Cuba i l'Iran, i amb el que quedava dels sandinistes, encapçalats per Daniel Ortega, que van tornar al poder a Nicaragua l'any 2008. A l'Argentina, el matrimoni Kirchner va fer de pont, o ho va intentar, amb un discurs postperonista renovadament militant però eternament embrionari.

inaki Martínez de Marigorta Díaz ©

da. Fins aleshores, l'enemic principal havia estat el socialisme, personificat en un seguit d'estats àrabs, i, més enllà d'aquests, el comunisme ateu i l'URSS.

El quart component de la resposta del Tercer Món a l'any 1989 va ser la de l'esquerra socialista, comunista i, més en general, *anti-imperialista*, en aquests països. Fins a cert punt, l'esquerra socialista i excomunista del Tercer Món va seguir la pauta dels partits comunistes europeus i, adaptant-se a les noves realitats ideològiques i polítiques, va passar a fer unes polítiques més reformistes: això és especialment cert pel que fa a Amèrica Llatina, però també és aplicable a parts d'Àfrica i del sud d'Àsia. De fet, en el cas d'alguns països llatinoamericans, va sorgir un nou socialisme reformista poderós que, una dècada més tard, portaria a la presidència Luiz Inácio Lula da Silva al Brasil, el primer cap d'Estat del món que era un treballador industrial; Michele

Tanmateix, aquest panorama de la política comunista, socialista i radical dels anys posteriors al 1989 no seria complet sense introduir un altre desenvolupament important, el d'un nou moviment internacionalista que va sorgir a final dels anys noranta al Tercer Món, a Europa i als Estats Units. Aquest moviment, conegut de maneres diverses com a "antiglobalització" o "moviment per a la justícia global" va tenir els seus orígens en les reunions del Fòrum Social Mundial (FSM) de Porto Alegre, al Brasil, una resposta deliberada a les reunions del Fòrum Econòmic Mundial (WEF) de Davos, Suïssa. Si durant els primers anys de la dècada dels noranta, l'esquerra, internacionalment, havia estat una mica a la defensiva i ideològicament a la deriva arran del 1989, l'organització de manifestacions multitudinàries contra la reunió de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) a Seattle (1999) i les reunions anuals del WEF van donar un nou impuls a aquest procés, ar-

ticulat per diaris com *Le Monde Diplomatique*, amb la difusió de l'interès per la *societat civil* i les ONG, i amb l'articulació d'una crítica inequívoca de la política exterior estatunidenca per part d'autors com Noam Chomsky i, d'una manera més general, del capitalisme occidental per part d'ecologistes, socialistes, feministes i altres.

No obstant això, la supervivència i el renaixement d'una esquerra global al Tercer Món i també als països desenvolupats contenia i probablement havia estat possible per l'insidiós fracàs del compromís intel·lectual i moral amb el passat socialista, un radicalisme amnèsic —a la manera de Rip van Winkle²— que va irrompre obertament a final dels noranta i que es va apropiari de l'idealisme i l'utopisme de l'esquerra per un nou període de pràctiques i polítiques reciclades però històricament desacreditades. Entre les moltes contradiccions d'aquest moviment, la més evident de totes va ser possiblement l'acceptació, per part de l'FSM, que tenia el feminisme com un dels seus valors nuclears, de líders com Hugo Chávez, aliats del règim de Teheran, virulentament misogin i feminicida. Amb tot això, el moviment global de protesta suposadament *nou* va trobar l'any 2001 un aliat important, si bé involuntari, en la persona de George W. Bush; la resposta desastrosa, fins i tot criminal, a l'11-S i la subsegüent invasió de l'Iraq va proporcionar exactament la mena de justificació il·lusòria que necessitava la nova esquerra mundial per al seu programa.

Els defectes del capitalisme

Posar el focus sobre l'esquerra no esgota el conjunt de qüestions plantejades pel 1989 i les seves conseqüències, perquè, tot i que el socialisme i el sistema comunista van *fracassar*, i en el món europeu es van col·lapsar, amb les diverses conseqüències que això va tenir al Tercer Món, també cal examinar quina va ser la sort del seu rival, el capitalisme. Es pot argüir que, en molts sentits, fora d'Europa i d'Amèrica del Nord, el capitalisme també va *fracassar* després del 1989 de dues maneres fonamentals: primerament, mentre que les relacions de mercat s'estenien pels antics estats comunistes, especialment per l'Àsia Oriental, en molts altres països, especialment fora d'Amèrica Llatina, això no va anar acompanyat de la difusió dels valors liberals i democràtics suposadament vinculats al mercat en la teoria i en la història occidental; en segon lloc, perquè en molts dels antics partits comunistes i també en un grapat d'estats alhora exsocialistes i pro-occidentals, el final de la Guerra Freda, i els canvis concomitants associats a la globalització, va portar a la degeneració de l'Estat i de la societat, a la propagació de la delinqüència, la corrupció i diverses menes d'il·legalitat, en alguns casos a l'interior d'estats establerts i perdurables, com Rússia i Sèrbia, però en d'altres en zones en conflicte i estats independents de nova creació del món postcomunista (Kirby, 2006; Glenny, 2008). A l'interior de la mateixa UE, Bulgària i Romania eren sinònims de corrupció. Rússia i els seus aliats subalterns estaven esberlats per un comportament il·legal i arbitrari les ramificacions del qual eren enormes tot i estar mal definides.

En les zones en penombra de l'antic món comunista —Bòsnia, Kosovo, el Transdnièster, Nagorno Karabakh, Ossètia del Sud, Abkhàzia i altres— es van produir tota mena de crims i delictes, no al marge o a part de Rússia i d'altres estats establerts, sinó com a zones integrades en el sistema mafiós postcomunista. En els dos països musulmans excomunistes, l'Afganistan i el Iemen del Sud, imperaven formes grotesques de regressió social, de violència contra les dones i de corrupció, i el mateix pot dir-se de l'Iraq dividit per la guerra i, encara més, de Somàlia. Mentrestant, a l'Àfrica Occidental, Guinea Bissau, l'antic Estat socialista d'avantguarda, el país que havia produït l'extraordinari líder revolucionari Amílcar Cabral, va caure cada cop més, a partir de 1980, sota el control d'uns líders militars corruptes, amb el resultat que l'any 2008 s'havia convertit en el principal Estat de trànsit, amb tot el que això implica, de les drogues colombianes que viatjaven cap a Europa (Ferret i Vulliamy, 2008). A la mateixa Àfrica Austral, la corrupció i la dictadura de Robert Mugabe deixaven molt poques coses a la imaginació, igual que a Moçambic, mentre que el CNA, molt lluny de l'autoritat moral que li havia donat el seu primer líder Nelson Mandela, i dividit per un faccionalisme polític i personal, també s'havia anat convertint progressivament en un vehicle per a la promoció personal, la formació de camarilles i el robatori de la riquesa estatal. A Nicaragua, mentrestant, els sandinistes, la gran esperança dels vuitanta d'un socialisme revolucionari no autoritari i moralment superior, també eren presa de la desunió, amb la pèrdua de figures destacades com Ernesto Cardenal i Sergio Ramírez, quan aquests van denunciar la *piñata*, el robatori de cases i altres riqueses del patrimoni estatal al final del Govern del Frente Sandinista de Liberación Nacional (FSLN) el 1990, i que es van enfonsar del tot en la corrupció i l'oportunisme amb el mateix Daniel Ortega, el representant suprem d'aquesta mena de dubtoses habilitats. En altres paraules, un dels principals llegats del col·lapse del comunisme va ser la desaparició no només de la provisió social i d'un compromís vague amb la igualtat social, sinó també de la bàsica funció de proveïdor d'ordre de l'Estat. Qualsevol balanç del *fracàs* del comunisme i del capitalisme s'ha de contrastar amb un balanç del *fracàs* del seu suposat recanvi o alternativa.

Conclusió

El canvi en la naturalesa dels estats i el col·lapse del control i l'autoritat estatals es troben al cor mateix de la qüestió més fonamental de totes: què era, de fet, l'experiment socialista i comunista, i què ens pot dir el 1989 de tota aquesta història. En essència, el socialisme revolucionari del segle XX propugnava un objectiu polític i ideològic: ultrapassar i substituir el capitalisme, que mai no hauria pogut aconseguir. La imatge d'un món comunista que reemplaçant, avantatjant o soscant l'Occident capitalista avançat va ser des del començament, el 1917, una quimera, però una quimera sostinguda, amb un gran compromís i sacrifici, per l'enorme desig de gent de tot el món de desempallegar-se d'un sistema injust i opressiu. Aquest

moviment global va ser sostingut per les fortunes de la guerra, sobretot durant la Segona Guerra Mundial, i per les revolucions subsegüents del Tercer Món, i pel fracàs d'Occident en no saber incorporar la major part del món no occidental en la prosperitat política i econòmica de què gaudia. Pel que fa al món capitalista desenvolupat, i en això rau el defecte més profund de les teories de Karl Marx, no estava incubant un altre ordre social, o assentant les bases d'una transició al socialisme i al comunisme, sinó innovant contínuament, destruint-se i reconstruint-se a si mateix, i, en les seves zones centrals, amb un talent per a la innovació i una capacitat de creixement que el socialisme no va poder mai igualar. Aquesta va ser la conclusió a què va arribar Jürgen Habermas amb la seva observació –una revisió d'un eslògan d'en Nikita Khrusxov– segons la qual les revolucions de 1989, almenys les d'Europa, van ser “revolucions de recuperació” (Habermas, a Blackburn ed. 1991)³.

L'experiment comunista, per tant, a l'URSS “socialista desenvolupada” i a l'Europa de l'Est, a la Xina i a diverses categories d'estats del Tercer Món va ser, en aquest sentit, un producte de les contradiccions existents a l'interior de la modernitat capitalista, però no una alternativa estratègica i històricament progressiva, i encara menys possible, al capitalisme. Més aviat va ser un intent de revolta a l'interior d'uns estats que no estaven entre els més desenvolupats i on el poder militar a fora i la coerció a dins van substituir els recursos econòmics i polítics que el capitalisme podia, en la majoria d'ocasions, desplegar. En altres paraules, va ser un capítol d'una durada no superior a la d'una vida humana, uns setanta anys, de revolta i excepcionalisme, caracteritzat per l'Estat autoritari i el desenvolupament econòmic. L'experiment va aconseguir moltes coses, però al final estava condemnat al fracàs.

Que en molts casos, ja fos a Rússia, a la Xina, al Vietnam o al que posteriorment podríem anomenar “estats de *desorientació* socialista” d'Àsia i Àfrica, o a Nicaragua, les antigues elits comunistes –o una part d'elles– fossin les que es van adonar més clarament del fracàs de l'experiment comunista i van abandonar efectivament el vaixell socioeconòmic, confirma que el procés era, tard o d'hora, inevitable. En tot això, els estats socialistes i els moviments socialistes del Tercer Món van tenir, finalment, un paper menys central del que molts, amics i enemics, els havien assignat. La separació econòmica i social, qualificada de diverses maneres –*desconnexió, independència, autarquia*– eren objectius insostenibles: aquests estats van continuar formant part de les estructures de poder globals, no només conjunturals, igual que van fer l'URSS i els seus clients a l'Europa de l'Est.

Aquí, naturalment, rau la lliçó final del 1989: que, al capdavant, l'URSS i més en general l'experiment revolucionari posterior al 1917, no van ser reforçats, ni derrotats, a Àsia, Àfrica o Amèrica Llatina, o a Dien Bien Phu, Soweto i Bahía Cochinos, ni per les reformes agràries, les campanyes d'alfabetització de masses, l'emancipació de les dones o el Govern efectiu dels estats socialistes del Tercer Món. La contesa global va decidir-se pel resultat de la competència amb el principal rival del socialisme, el capitalisme desenvolupat, és a dir, els Estats Units i –amb una importància demostrativa i paradigmàtica pel que fa al bloc

soviètic– l'Europa Occidental. El que Isaac Deutscher havia qualificat, en les seves famoses conferències de començament dels anys vuitanta titulades “La gran contesa”, es va decidir finalment, com dóna a entendre l'argument que va fer servir aleshores Deutscher, per la competició entre els components més avançats de cada bloc. Aquí, George F. Kennan i aquells altres que, durant la Guerra Freda, van insistir en el fet que Europa, i Occident en general, fos el *front central* tant des del punt de vista polític i socioeconòmic com des del punt de vista militar, tenien raó. A més a més, com a estudiant del desenvolupament capitalista i de les seves capacitats expansives i innovadores, Marx, per equivocada que sigui la seva filosofia de la història, també ho hauria entès. Donant-li la volta a la famosa afirmació d'Antonio Gramsci segons la qual el 1917 fou “una revolta contra *Das Kapital*”, podríem dir, per tant, amb Jürgen Habermas, que el 1989 fou una revolta a favor seu. Allà on l'anàlisi de Habermas s'equivocava, o almenys on era d'aplicació limitada fora d'Europa Central, era el fet que els antics estats socialistes *no* s'estaven posant al nivell, i, si ho estaven fent, com en el cas de Xina, no ho feien precisament abraçant les pràctiques econòmiques i polítiques d'Europa Occidental. Això, la persistent i brutal desigualtat i la interacció global en canvi constant del capitalisme, i les contínues crisis internes i externes dels estats que el componen, va ser, naturalment, la causa subjacent de tota la història revolucionària del segle XX. I sens dubte serà, si bé d'una forma diferent, la causa de molts dels conflictes, commocions i recomposicions del segle XXI. ●

Notes

1. Aquest article és una adaptació realitzada per Mary-Jane O'Leary del capítol preparat pel mateix autor del llibre de LAWSON, George et al. (eds.) *The Global 1989*. Londres: Routledge, 2010.
2. Nota del trad.: En Rip van Winckle és el protagonista d'un conte de l'escriptor estatunidenc Washington Irving (1783-1859), que un dia s'asseu a fer la migdiada a l'ombra d'un arbre i es queda adormit durant 20 anys. Representa aquells que no s'adonen del que passa al seu voltant.
3. L'expressió que va fer servir Habermas, *nachholende Revolutionen*, que literalment significa “revolucions per arribar al nivell de”, en aquest cas, al nivell del capitalisme, era un joc de paraules implícit a partir de la famosa fanfarronada del líder soviètic Nikita Khrusxov a final dels cinquanta segons la qual el socialisme “es posaria al nivell del capitalisme i el superaria” (en rus, *dognat i peregnat*).

Referències bibliogràfiques

- DEUTSCHER, Isaac. *The Prophet Armed*. Oxford: Oxford University Press, 1954.
- FERRETT, Grant i VULLIAMY, Ed. “How a tiny West African country became the world's first narco state”. *The Observer*, 9 de març de 2008.
- GLENNY, Misha. *McMafia. Crime Without Frontiers*. Londres: The Bodley Head, 2008.
- HABERMAS, Jürgen. “What Does Socialism Mean Today? The Revolutions of Recuperation and the Need for New Thinking”. A: BLACKBURN, Robin (ed.) *After the Fall. The Failure of Communism and the Future of Socialism* London: Verso, 1991.
- KIRBY, Peadar. *Vulnerability and Violence. The Impact of Globalisation*. Londres: Pluto, 2006.
- OTTAWAY, David i Marina. *Afrocommunism*. Nova York: Africana Publishing House, 1981.